

LEARN THE TYPES OF WORDS ACCORDING TO THEIR MEANING AND FORM IN READING LESSONS

Kadyrova Zarina

Andijan State University,

Faculty of Education Master of Elementary Education

Annotation: This article describes how to work with types of words in accordance with their form and semantic relationships, as well as study groups of synonyms.

Key words: synonyms, formal meanings, semantic relations, groups of synonyms

Annotatsiya: Ushbu maqolada, soʻzlarning shakl va maʼno munosabatlariga koʻra turlari ustida ishlash va maʼnodosh soʻzlar guruhlarini oʻrganish yoritib berilgan.

Kalit soʻzlar: Maʼnodosh soʻzlar, shakliy maʼno, maʼno munosabat maʼnodosh soʻzlar guruhlari.

Аннотация: В этой статье описывается, как работать с типами слов в соответствии с их формой и смысловыми отношениями, а также изучать группы синонимов.

Ключевые слова: синонимы, формальные значения, семантические отношения, группы синонимов.

Tilimizda ayrim soʻzlar oʻzlariga xos xususiyatlariga koʻra maʼnoviy, shakliy, maʼno jihatdan oʻxshash yoki zidlanishni bildiradi. SHunga koʻra ular shakldosh, maʼnodosh, zid maʼnoli va paronim soʻzlar kabi guruhlarga boʻlinadi.

Soʻz ustida ishlash jarayoni murakkab va koʻpqirrali. SHunga erishish lozimki, oʻquvchi yangi va notanish soʻzga eʼtiborsiz boʻlmasin. Uning maʼnosini anglashga harakat qiladigan boʻlsin.

Maʼnodosh soʻzlar ustida ishlash usullari.

Soʻzlarning shakl va maʼno munosabatlariga koʻra turlari ustida ishlashda maʼnodosh soʻzlar guruhlari oʻrganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Maʼnodosh soʻzlar tilimizning leksik boyligi. Undan qancha oʻrinli foydalanilsa, fikrni ravon, goʻzal ifodalash imkoniyatlari shuncha kengayadi, soʻzdan toʻgʻri va samarali foydalanish malakalari shakllanadi.

Ogʻzaki hamda yozma nutqni maʼnodosh soʻzlar bilan boyitishda quyidagi leksik maʼno guruhlariga ajratish usullaridan foydalanish mumkin.

1-topshiriq. Istamoq, kengashmoq, soʻramoq, salomlashmoq, xohlamoq, maslahatlashmoq, fikrlashmoq, orzu qilmoq, sogʻinmoq, koʻrishmoq, omonlashmoq, ahdlashmoq, salom-alik qilmoq kabi maʼnodosh soʻzlarni leksik maʼno guruhlariga ajrating:

- istamoq, xohlamoq, orzu qilmoq, sogʻinmoq;
- maslahatlashmoq, kengashmoq, fikrlashmoq, ahdlashmoq;
- salomlashmoq, soʻrashmoq, koʻrishmoq, omonlashmoq, salom-alik qilmoq...

2-topshiriq. Ma'nodosh so'zlarni ma'lum bir belgining oshib yoki kamayib borishi (so'zning ma'no darajalari) bo'yicha tartib bilan joylashtiring:

- hujra, xona, kulba, uy, koshona, saroy, qasr, qal'a;
- tuzuk, durust, yaxshi, ajoyib, a'lo...

YOshlarni mustaqil fikrlashga, leksik ma'no belgilarini farqlashga yo'naltiradigan bunday topshiriqlarni bajarish gapda so'zning o'rnini aniqlashni osonlashtiradi, sharoitga mos ravishda foydalanish imkoniyatni yaratadi.

3-topshiriq. Berilgan so'zlarga leksik ma'nosi yaqin so'zlardan qator hosil qiling: gulzor, gumon, sezgi... Ularni ma'no darajalanishiga qarab joylashtiring: gulzor, gulbog', guliston, gulshan, chaman, chamanzor, bog'-u bo'ston va h.k. Har bir so'zga namunadagidek qatorlar hosil qilingach, so'zlarning oshib borayotgan ma'no ko'lami quyidagicha tasnif qilinadi:

- «gulzor» so'zining ma'no darajasi (ko'lami)dan torroq, chunki «gulzor» deganda, gul ekilgan joy ma'nosi anglashilsa, gulbog' deganda, gul va manzarali bo'talar ekilgan joy tushuniladi. «Gulbog'» so'zida ma'no kengayishi hodisasi ko'rinadi;
- «guliston» so'zining ma'no ko'lami gulzor va gulbargdan ko'ra kengroq, ya'ni unda gullar vatani (diyori, mamlakati) ma'nosi bor. Lekin mazkur so'z umumiste'moldagi so'z bo'lib, gulistonda chaman so'zida anglashiladigan badiiy bo'yoqdorlik ko'rinmaydi.

SHuning uchun guliston so'zi gulshan, chaman so'zlaridan pastroqda turadi.

4-topshiriq. Gapdagi ma'lum bir so'zni uning ma'nodoshi bilan almashtiring.

Namuna: O'zbekistonimiz (Respublikamiz, yurtimiz, o'lkamiz, diyorimiz, mamlakatimiz...) kun sayin chiroyli (ko'rkam, obod, go'zal, suluv...) bo'lib bormoqda.

5-topshiriq. Berilgan gap yo matnda ajratilgan so'zlarga ma'nodosh, uyadosh, zid ma'noli so'zlar topib, ularni o'zgartiring.

...Kulgi-yu tabassum Ollohning insonga bergan betakror marhamitidirki, bu hislat na hayvonot dunyosida, na paranda-yu darandalarda uchraydi. Inson qiyofasidagi shodmonlik belgisi faqat insongagina xos.

Kulgi-yu tabassum bebaho gavhardir, inson qalbining yuzdagi in'ikosidir, u yurak sog'inchlarini izhor etib turadi»... (Mirmuhsin)

- Matndagi yangi yoki sizga tanish bo'lmagan so'zni belgilang, uning ma'nosini izohlang.
- Matnda ajratilgan o'z va ko'chma ma'nodagi so'zlarning uyadosh va ma'nodoshlarini toping.
- Ma'nodosh so'zlarning hammasi uchun umumiy bo'lgan ma'noni belgilang.
- Ma'nodosh so'zlarning ma'no nozikliklarini aniqlang.
- Ulardan foydalanib, matn yarating. o'quvchilarning bu sohadagi bilim va malakalarini kengaytirishda qator usullardan foydalanish mumkin:
- Ma'nodosh (sinonim) so'zlar qatorini tuzing.

Bunda darslikdagi muayyan mashqda berilgan so'zga o'quvchilar ma'nodosh sinonim so'z izlashadi. Bunday mashq materiali sifatida adabiyot darsligiga murojaat etish mumkin.

Ma'nodosh so'zlar ustida ishlashning shakl va usullari ham xilma-xil bo'lishi mumkin. Ularning eng keng tarqalganlarini eslatish joiz.

Bunday amaliy ishlar nutqni ma'nodosh va uyadosh so'zlar bilan boyitishda muhim o'rin egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yusupov M. Yoshlarning boshlang'ich sinf o'qish darslarining o'ziga xos xususiyatlari. Toshkent. "O'qituvchi", 1992 yil
2. Yusupov M. O'qish va yozuv darslari samaradorligini oshirish. Toshkent, "O'qituvchi", 1990 yil.
3. Qosimova Q. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent. "O'qituvchi", 1995 yil